

АНОТАЦІЯ

Леонт'єв І. О. Цивілізаційний вибір як фактор політичного життя сучасної України – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю «052 – Політологія». – Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса Національної академії наук України, Київ, 2022.

Здійснено системний і критичний аналіз уявлень про цивілізаційний вибір, про значення цивілізаційного вибору для політичного життя сучасної України і про принципи та критерії, на підставі яких доцільно здійснювати вибір з-поміж різних цивілізаційних альтернатив.

Концептуалізовано взаємозв'язок і закономірності взаємодії між політичною та цивілізаційною складовими функціонування суспільства: якщо політична сфера використовує цивілізаційний фактор насамперед і в основному для легітимації своїх претензій на владні повноваження в соціокультурному, аксіологічному та інших форматах, то цивілізаційна складова функціонування суспільства вдається до послуг політики для посилення своїх суспільних позицій і протидії конкуруючим цивілізаційним проектам.

Окреслено значення повноцінної державної суб'єктності, яка створює необхідні й достатні передумови для дотримання національних інтересів і коректної цивілізаційної визначеності, котра гармонійно і в повному обсязі корелює з національними інтересами.

Узагальнено критерії і принципи цивілізаційного вибору: в основі вибору на користь певної цивілізаційної альтернативи має перебувати відповідність цієї альтернативи як національним інтересам, так і наявній цивілізаційній ідентичності суб'єкта цивілізаційного вибору.

Концептуалізовано положення, відповідно до якого країна, яка не визначилася в питанні цивілізаційного вибору, в наш час прирівнюється до країни, яка не визначилася політично, не визначилася щодо стратегем

політичного розвитку. Така країна перетворюється на арену протистояння зовнішніх політичних впливів і цивілізаційних альтернатив. Спроби ж поєднання різних цивілізаційних переваг у межах одного суспільно-політичного проекту на практиці призводять до негативних наслідків, оскільки абсолютна більшість чинників, що лежать в основі різних цивілізаційних парадигм, взаємодіють між собою на принципах не взаємопотенціювання, а взаємопоглинання.

Систематизовано дослідницький підхід, згідно з яким цивілізаційний вибір постає насамперед вибором політичним – у тому розумінні, що найбільш значущим і визначальним він є на рівні державного масштабування, оскільки цивілізаційна визначеність саме на цьому рівні призводить до істотного детермінативного впливу прийнятої за взірць цивілізаційної моделі на всіх рівнях масштабування – індивідуальному, груповому, корпоративному, регіональному, загальносуспільному.

Обґрунтовано положення, відповідно до якого ключовий проблемний фактор цивілізаційного вибору пов'язаний із труднощами компаративного аналізу конкуруючих стратегем, оскільки кожен політичний вибір на користь тієї чи іншої цивілізаційної альтернативи супроводжується не лише перспективами й можливостями, а й ризиками, загрозами та викликами.

Здійснено змістовне увиразнення проблеми вибору на користь європейської цивілізаційної парадигми: вона полягає у фактичній відсутності Європи як гомогенного та ієрархічно структурованого явища; те, що сьогодні має назву «Об'єднана Європа», – це не Нація Європи, а все ще Європа націй. Цивілізаційна єдність Об'єднаної Європи сучасного гатунку – це не дійсність, виражена в емпіричній сукупності маркерів, які підлягають оперуванню засобом наукометричних процедур, а лише належне, цільовий орієнтир і модель розвитку, яка згодом може бути втілена на практиці, а може й залишитися у форматі ідеальної моделі – й не більше.

Осміслено причини цивілізаційної неоднорідності України: такий стан речей є об'єктивним і закономірним наслідком того, що за відсутності

державності Україна впродовж століть не мала можливості провадити суверенну політику взагалі й політику в галузі цивілізаційних пріоритетів зокрема. Істотність таких наслідків не варто применшувати, проте вони не є суспільно-політичним вироком для сучасної України, бо підлягають корекції за умов провадження суверенної політики.

Концептуалізувано положення, згідно з яким потреба самодостатнього цивілізаційного вибору України є цілком об'єктивною, позаяк Україна володіє власним цивілізаційним стрижнем, який не тотожний ні європейській, ні євразійській цивілізаційній моделі.

Обґрунтовано цілепокладаючий орієнтир, відповідно до якого генерування Україною власної цивілізаційної ідентичності не означає відмову від використання концептуального наголосу на цивілізаційній спорідненості України з Європою, позаяк європейська цивілізаційна тотожність в абсолютній більшості випадків щонайменше змістовно неконфронтаційна українським цивілізаційним реаліям.

Узагальнено необхідні передумови для набуття ідеєю цивілізаційної визначеності України продуктивної сили і вибору на користь найбільш ефективної цивілізаційної альтернативи: попередньо потрібно забезпечити функціонування повноцінного дискурсивного середовища, яке виконуватиме функції своєрідного експериментального майданчика для наукової і загалом аргументаційної верифікації ідей, моделей, пріоритетів і пропозицій щодо альтернатив цивілізаційного вибору.

Здійснено узагальнення, відповідно до якого основною вадою наявних досліджень цивілізаційного вибору України є той факт, що вони тяжіють до декларативно-доктринальних підходів: у політичній думці сучасної України тематика цивілізаційного вибору в абсолютній більшості випадків є предметом не дискурсу, не полеміки, не діалогу й не полілогу, а наративу – тобто викладення думок в стилі символу віри, кредо, яке не обтяжене переконливою аргументацією.

Обґрунтовано положення про неприйнятність для України сучасного гатунку євразійського (де-факто проросійського) цивілізаційного вибору: по-перше, на відміну від європейських цивілізаційних цінностей, євразійські цивілізаційні цінності внутрішньо значно більш суперечливі, оскільки є переважно політтехнологічним продуктом (в стилі концептуалістики графа С. Уварова), а не закономірним наслідком цивілізаційного еволюціонування Росії; по-друге, після повномасштабного вторгнення Росії в Україну євразійський цивілізаційний тренд набув категорично неприйнятних ознак – він не може мати нічого спільного із суверенним рішенням України, а можливий лише у формі та внаслідок аншлюсу – загарбання України Росією.

Ключові слова: цивілізаційний вибір, політичне життя, взаємозумовленість політичної та цивілізаційної сфер, цивілізаційна ідентичність та ідентифікація, детермінативний вплив, критеріальні маркери.

ABSTRACT

Leontiev I. O. Civilizational choice as a factor in the political life of modern Ukraine, *qualifying scientific work in the form of a manuscript.*

Thesis for the degree of Doctor of Philosophy in the 052 – Political Science specialty. – I.F. Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, 2022.

The thesis provides a systematic and critical analysis of the ideas of civilizational choice, the importance of civilizational choice for the political life of modern Ukraine, and the principles and criteria on the basis of which it is advisable to make a choice among different civilizational alternatives.

The author conceptualizes the relationship between the political and civilizational components of the functioning of society: while the political sphere uses the «umbrella» of civilization primarily and mainly to legitimize its claims to power in socio-cultural, axiological and other formats, the civilizational component of the functioning of society uses the services of politics to strengthen its social positions and counteract competing civilizational projects.

The author outlines the importance of full-fledged state subjectivity that creates the necessary and sufficient prerequisites for both the observance of national interests and proper civilizational certainty that correlates with national interests harmoniously and fully.

The author generalizes the criteria and principles of civilizational choice: the choice in favor of a certain civilizational alternative ought be based on the compliance of this alternative with both national interests and the existing civilizational identity of the subject of civilizational choice.

The author conceptualizes the position according to which a country that is undecided on the issue of civilizational choice is nowadays equated with a country that is undecided politically, undecided on the stratagems of political development. Such a country is turning into an arena of confrontation among political influences and civilizational alternatives, and attempts to combine different civilizational advantages

within one socio-political project lead to negative consequences in practice, since the vast majority of determining factors (the so-called drivers) underlying different civilizational paradigms interact with each other on the principles of mutual absorption rather than mutual potentiation.

The author systematizes the research approach according to which the civilizational choice is primarily a political choice, in the sense that civilizational choice is most significant and determinative at the level of the state scale, since civilizational certainty at this very level leads to a significant deterministic influence of the civilizational model taken as an example at all levels of scale: individual, group, corporate, regional, and social.

The author substantiates the position that the key problematic factor of civilizational choice is related to the difficulties of comparative analysis of competing stratagems, since each political choice in favor of a particular civilizational alternative is accompanied not only by prospects and opportunities, but also by risks, threats, and challenges.

The problem of choice in favor of the European civilizational paradigm is emphasized meaningfully: the problem lies in the actual absence of Europe as a homogeneous and hierarchically structured phenomenon; what is called «United Europe» today is not the Nation of Europe, but still a Europe of Nations. The civilizational unity of the United Europe in its modern quality is not a reality expressed in an empirical set of markers to be operated using scientometric procedures, but only the ought, targeted reference point, and civilizational model.

The reasons for Ukraine's civilizational heterogeneity are comprehended: this state of affairs is an objective and natural consequence of the fact that in the absence of statehood, Ukraine has not been able to pursue a sovereign policy in general, and a policy in the field of civilizational priorities in particular, for centuries. The significance of such consequences should not be underestimated, but they are not a socio-political verdict for modern Ukraine, as they are subject to correction so long as sovereign policy is pursued.

The author conceptualizes the position that the need for a self-sufficient civilizational choice of Ukraine is thoroughly objective, since Ukraine has its own civilizational core that is identical to neither the European nor the Eurasian civilizational model.

The author substantiates the goal-oriented guideline according to which the generation of Ukraine's own civilizational identity does not mean abandoning the conceptual emphasis on Ukraine's civilizational affinity with Europe, since the European civilizational identity in the vast majority of cases is at least substantially non-confrontational to Ukrainian civilizational realities.

The author summarizes the necessary prerequisites for the idea of Ukraine's civilizational certainty to become a productive force and for the choice in favor of the most effective civilizational alternative to be made: first, it is necessary to ensure the functioning of a full-fledged discursive environment that will serve as a kind of experimental platform for scientific and, in general, argumentative verification of ideas, models, priorities and, proposals for alternatives of civilizational choice.

The author generalizes that the main drawback of the existing studies of Ukraine's civilizational choice is the fact that they tend to use declarative and doctrinal approaches: in the political thought of modern Ukraine, the topic of civilizational choice in the vast majority of cases is not a subject of discourse, polemics, dialogue or polilogue, but of narrative – that is, the presentation of thoughts in the style of a symbol of faith, a credo that is not burdened with persuasive power.

The author substantiates the unacceptability of the current Eurasian (de facto pro-Russian) civilizational choice in its modern quality for Ukraine: first, unlike European civilizational values, Eurasian civilizational values are much more contradictory internally, since they are mainly a political technology product (in the style of Count S. Uvarov's conceptualism), rather than a natural consequence of Russia's civilizational evolution; secondly, after Russia's full-scale invasion of Ukraine, such choice has acquired categorically unacceptable features: it cannot have

anything to do with Ukraine's sovereign decision, but is possible only in the form and as a result of anschluss – the conquest of Ukraine by Russia.

Keywords: civilizational choice, political life, interdependence of political and civilizational spheres, civilizational identity and identification, determinative influence, criterion markers.